

Wiertz.

Írta: Dr. Turnowsky Sándor.

Ha az ember mint praktikus vagy mondjuk inkább mint rafinós utazó mindenütt csak azt nézi meg ami jellegzetes, ami egyebüft nincs meg, akkor Brüsszelben feltétlenül megnézi a Wiertz-muzeumot, mint ezen város egyik különleges nevezetességét. Ezen muzeumban, melyben az 1806-ban született és 1865-ben elhalt Wiertz Antal festményeit és szoborműveit őrzik, az embernek (ha a muzeumok szemlélésénél is az imént említett elvet tartja szem előtt) két dolog ragadja meg figyelmét: a kolosszális, 10—12 méter hosszú és 7—8 méter magas vásznak és a muzeumnak az a terme, mely már a felirat és a vezető figyelmeztetése szerint is „csak erős idegzetű embereknek való”. Az „erős idegzetű ember” azután, kinek ezen figyelmeztetés dacára is volt bátorsága bemenni abba a terembe, tényleg hálborzongató, szörnyűsége, vérfagyasztó jeleneteket lát azokon a vásznan, jeleneteket, melynek csak egy meghibbant elmének, egy fékét vesztett vad fantáziának, egy örvongó rémlátománynak, egy zilált idegzetű beteg ember deliriumainak lehetnek termékei.

Ezen képek között a nevezesebbek a következők:

Az elégett gyermek. Egy a réműlettől majdnem teljesen megbolondult asszony elégett gyermekét ragadja ki a lángokból.

Az elhamarkodott elfemetés. A sírban egy elevenen elfemetett ember felébred és kétségbeesve feszíti fel a koporsó fedelét. A koporsó felirata szerint ez az ember „kolerában halt el”.

Éhség, örület, bűn. Egy bolond anya saját csecsemőjét egy konyhakéssel feldarabolja és egy üstben megfőzi. Ezen kép alá külön azt kellett volna írni: „csakis a legerősebb idegzetű embereknek”.

Az öngyilkos. Egy ember főbelövi magát. Mellette balra a Jóság angyala arcát eltakarva, zokogva menekül, a pisztolyt elsütő jobb keze mellett a Sátán, kit Wiertz mindig gyönyörű férfiúnak szokott volt festeni, elége-

detten, diadalmasan szemléli az eseményt. Az asztalon egy cédula látható, melyre siető, kuszált vonásokkal ez van írva: „Il n'y a point d'âme, il n'y point de Dieu!” „Nincs lélek, nincs isten!”

Egy levágott fej gondolatai és látományai. Hármaskép. A guillotineval végrehajtott lefejezés rémes illusztrálása három képen.

Az árvák. Réműlettől eltorzult arcú gyermekek kétségbeesett tombolása apjuk koporsója körül. Szívettfacsaró, megrázó jelenet!

Ezek a legborzasztóbb képek, melyekhez képest a többiek valóságos idillek.

Borzongva és fogvacogva menekül innen még a legerősebb idegzetű ember is, szemrehányást téve önönmagának, hogy tulajdonképpen miért is nem fogadott szót a jóindulatú figyelmeztetéseknek, miért is ment be abba a terembe, miért is ment el abba az átkozott Wiertz-muzeumba. Sőt meglehet, hogy zsörtölődésében még tovább megy és — ha a látottaktól erősen megrémült és fél, hogy ezen látogatás által egész napja, sőt talán egész utazása el lesz rontva — még azt is bánja, hogy egyáltalában eljött Brüsszelbe és egyetlen vágya, hogy a látottakat felejtse el.

Ha azután hazaérkezve hetek vagy talán hónapok múlva az utazás alatt összegyűjtött katalógusokat és albumokat rendezgeti és véletlenül az „Album illustré du Musée Wiertz” kerül a keze közé és a kellemetlen látványokra való visszaemlékezés hatása alatt valamely művészettörténetet vagy Konverzácions-Lexikont vesz elő, abban vagy egyáltalában nem találja meg a Wiertz nevét vagy pedig olyanformát olvas, hogy Wiertz, a vallástól, mítológiától és hőstörténettől elfordulva, egyfelől spekulatív, misztikus, transcendentális és humanisztikus természetű filozófiai gondolatok művészi alakítására törekedett, másfelől egy tulizgatott és beteges képzelet kinövéseit, rémes álmait és örvongó vízióit akarja érzékeltetni, igen gyakran túlmenve a képzőművészet határain és durvaságoktól s izléstelenségektől sem riadva vissza.

Amit itt leírtam, mint ami velem megtörtént és valószínűleg szórul-szóra pontosan így ismétlődött már számtalanszor, az azt ered-

ményezi, hogy Wiertzről úgy beszélnek (ha egyáltalában beszélnek róla) mint egy meghibbant fantáziájú különőről, ki kéjelgett a háborzongató rémes képek festésében.

Hogy ezek a képek nem tükröznek, nem tükrözhetik vissza Wiertz nemes művészi egyéniségét és világfelfogását, hogy egyáltalában nem kifejezői, nem lehetnek kifejezői annak, ami Wiertz életfartalmát és eszményi törekvését alkotta, hogy ezekre a képekre maga Wiertz írta rá a nagy M befűt, ami az ő szokásos jelzése szerint azt teszi, hogy „Mauvais”, hogy ezeknek a képeknek nem árfiszfikus, hanem — mint látni fogjuk — egészen más céljuk és tendenciájuk volt, az senkinek sem akar eszébe jutni.

Pedig Wiertz nem volt bolond. De még külön sem volt. Kimeríthetetlen fantáziájú költő volt ő, minden szépért és nemesért hevülő valódi művészlélek, az emberiség javulásában, nemesedésében és haladásában a legszilárdabb meggyőződés fanatizmusával hívó fenkölt próféta, mély gondolkodó, filozófus elme, eszményekkel telített, eszményekért rajongó, nemeslelkű jó ember, ki a legelvontabb bölcsészeti problémákkal foglalkozott, mindig és mindenben a legmagasztosabbra törekedett, filozófikus absztrakcióit s emberbaráti eszméit a vásznon akarta kifejezni és a festészetet didaktikus, agitatórius, emberszerető és emberjajító célokra akarta felhasználni. Mindezeket meg lehet állapítani hiteles életrajzi adataiból, irodalmi munkáiból és a Wiertz-muzeumban elhelyezett festményeiből.

A nyomorúságból csendőrré lett szabólegénynek és a napszámosnőnek fia, ki nagy szegénységben nőtt fel s nélkülözések között tengette életét, „Krisztus diadala” című híres képét hatszázezer frankért nem akarta odaadni. Nemcsak azért nem akarta ezen festményét eladni, mert „Je veux peindre des tableaux pour la gloire, des portraits pour la soupe” jelszavához hűséges akart maradni, hanem azért is, mert legmagasabb artisztikus szempontjaiból nem volt szabad megválnia képeitől. Levelében, melyet a neki építendő műterem tárgyában 1848-ban a Szépművészetek miniszteréhez írt, többek közt ezeket írta:

„Ezen ajánlatomat pedig, Miniszter úr, nem pénzügyi szempontoktól vezéreltetve teszem. Hála az égnek, én képeim árával sohasem törődöm. Ime néhány rövid szóban leirom életem álmát: arra törekszem, hogy a művészetet a lehető legmagasabb tökéletességre emeljem. Műveimet nem szabad eladnom, mert azoknak mindig rendelkezésemre kell állaniok, hogy mindennap lehessek abban a helyzetben, hogy javíthassak rajtuk és életpályám végén megsemmisíthessem azt, amit nem tartok méltónak arra, hogy nevemet viselje”. A műterem-ügy különben is a legjellegzetesebb világításban mutatja be művészünk egyéniségét.

Kolosszális méretű vásznainak (a most említett „Krisztus diadala” 11 méter hosszú és 6½ méter magas) seholsem tudván megfelelő helyiséget találni, sok gondja és kellemetlensége volt. Sokszor úgy segített magán, hogy a vászonnak egy részét összegöngyölte. Templomokat kért és a festendő képet az illető templomnak ajánlotta fel, csak hogy megfesthesse őket; különféle ürügyekkel és kifogásokkal mindenütt visszautasították. Sok keresés után Liègeben talált egy elhagyott templomot, melyben egy darab ideig festhetett. Ezen templomban festette meg hat hét alatt Milton Elveszett Paradicsomának motívumai után egyik leg-híresebb és legkolosszálisabb festményét „A Pokol fellázadása az Ég ellen”. Ezen képet, mely tizenegy és fél méter hosszú és nyolc méter magas, oly lázas siettséggel festette, hogy alig engedett magának néhány órát evésre és alvásra.

Mikor végre a Szépművészetek Miniszteréhez fordult azon kéréssel, hogy a kormány építsen neki művészi alkotásai kolosszális méreteinek megfelelő műtermet és megkötötték a szerződést, melynek értelmében az állam azt (a jelenlegi Wiertz-muzeumot) felépítette, akkor is csak azt kötötte ki, hogy összes festményei ott maradjanak, el ne adassanak és az államnak fejedelmileg fizette vissza a műterem felépítésére költött 87.000 frankot százezreket érő alkotásaival.

A most említett két kép kolosszális méreteivel, nagy páthoszával, mesés szépségeivel,

végtelenül harmónikus előadásával, a gondolatok igazságával és az eszmék meggyőző erejével kifejezhetlen, mély benyomást tesz a szemlélőre.

„Krisztus diadalát“, az Igazság, az Eszmény, az Isteni diadalát még senkisémm demonstrálta ilyen ellenállhatlanul meggyőző erővel! A vízszintesen repülő angyal, amint parancsoló gesztussal kinyújtott balkarjával és jobb kezében villogtatott lángpallosával elűzi az Ördögöt, örökre felejtethetlenné marad annak, aki csak egyszer is látta. Hogy az Ördög ezen a képen, mint Wirtz legtöbb képén, ideálisan szép, az művészünk eredetiséget, zseniális felfogását és a hagyománnyal való abszolút nemtörődését bizonyítja.

„A Pokol fellázadása az Ég ellen“ Milton halhatatlan strófáinak kolosszális illusztrációja. A Kárhozottak ostromolják az Ég kapuit, melyeket Angyalok őriznek. A fényárban úszó tiszta Angyalok visszalökik őket a Pokolba. Csakis így végződhetik ez a küzdelem. Mert a kárhozat örökkévaló. Mert az Ég a Tisztáké.

Bibliai tartalmú festményei közül még „Krisztus sírbatétele“, „A Szűz nevelése“ és az „Alvó Jézus gyermek“ tesznek maradandó, mély benyomást és mutatják a mester meleg érzését és mély vallásos felfogását. Előbbiben, mely hármaskép feltűnő az Ördög idealizáltan szép alakja és a megismerés fája mellett álló bájos Éva, a másodikban megkapó a Szűz földöntúli tisztasága, míg az utóbbi mélyen meghatja a szemlélőt a kompozíció boldog nyugalomával.

Az antikfárgyú festmények közül hatalmas koncepciója és zseniális bravúrral megoldott „A Görögök és Trójaiak viaskodása Patroklusz holttestéért“. Ez a nyolc és fél méter hosszú és öt és fél méter magas kép határozottan legsikerültebb alkotása Wiertznek. Mikor Thorwaldsen Rómában először látta, felkiáltott: „Ez a fiatalember egy óriás!“ Antwerpenben és Brüsszelben el voltak tőle ragadtatva. Párizsban ellenben rosszindulattal és irigységgel fogadták és lehurrogták. A Szalonban oly kedvezőtlenül helyezték el, oly magasságba és oly rossz világításba akasztották fel, hogy alig lehetett látni.

Wiertzet ez az eljárás mélyen lesújtotta és elkésztette. „Úgy akasztották fel képemet“, írja egy barátjának, „hogy azt sem lehet tudni, tájkép-e vagy mi egyéb. Nem hiszem, hogy még lehessen találni az enyémhez hasonló helyzetet. Úgy érzem magamat, mint egy ember, aki azt álmodja, hogy meg van halva. Ő maga nagyon jól tudja, hogy él, hogy lélegzetet vesz, de tehetetlen és semmiféle jellel nem tudja kifejezni, hogy még él. Felöltöztetik halottas ruhába, leeresztik a sírgödörbe és ő teljesen képtelen ordítani: Kegyelem! Kegyelem! Barbárok! Nem vagyok meghalva!“

Pedig a lekicsinylő, gúnyolódó párizsi kritikusoknak nem volt igazuk! Pátroklusz hatalmas, örökszép, gigántikus alkotás, mely méltó Homéroszhoz, kit illusztrál, méltó Michelangeléhoz, kinek modorában, felfogásában és szellemében van alkotva és méltó Wiertzhez, ki ezzel mutatta meg oroszláncarmait!

Bármily halhatatlanok és örökbecsűek azonban bibliai, antikvilági és mitológiai tárgyú képei, művészi egyéniségének értékelésére és a művészettörténetben őt megillető helyének meghatározására mégis legjelentőségtelesebbek azon alkotásai, melyeknek filozófiai, szociális vagy emberbaráti tendenciájuk van. Mert bár a pikturában is mint elsőrangú mester állja meg a helyét és határozottan megérdemli, hogy akár a legnagyobb mesterekkel is együtt emlegethessék, bár a „procédé mat“ feltalálásával még a festészet technikáját is gyarapította, mégis nem ezek a tényezők azok, melyek őt külön egyéniséggé teszik. Őt külön művészi egyéniséggé az teszi, hogy a „l'art pour l'art“ elvét soha teljesen el nem ismerve — mint akár csak a legújabb kor két Nobel-díjat nyert legnagyobb tudósa, Forel és Ostwald — az a felfogása, hogy a köznek, az emberiségnek használni, a haladáshoz, az emberi faj javulásához, tökéletesedéséhez és nemesedéséhez hozzájárulni, legelső, úgyszólván egyetlen kötelessége minden embernek a napszámostól a filozófusig és a művészig, hogy kivétel nélkül minden emberi foglalkozásnak kizárólag csak az adja meg a létjogosultságot, hogy használ-e az emberiségnek.

(Vége következik.)